

MACZÁK IBOLYA

„ENYIM CSAK FOLDOZÁS...”

Szerzőségi és szövegalkotási kérdések Pázmány Péter, Kelemen Didák és Bernárd Pál tevékenységének háromszögében

„...ám az emberről semmit nem tudunk”

„A közelmúltban tizennyolc levelet láthattam a gyulafehérvári püspöki levéltárban az 1724–1743-as évekből Kelemen Didák kezeírásával (egy puztán az aláírását viselte). Az eredeti példányok mellett ott voltak a gondos kéz írta pontos másolatok is a régi-régi időkben¹ – írta Rákos Raymund *P. Kelemen Didák levelei (1714–1743)* című szövegkiadásának előszavában. Ez minden bizonnyal 1977 végén történt, amikor saját fogalmazása szerint eredetiben olvashatta 1977 őszén a gyulafehérvári püspöki magánlevéltárban a *Vita Servi Dei A. R. P. Mgr. Didaci Kelemen Sacerdotis ex Ordine Sti Francisci Conventualium* című kéziratot,² amely jelenleg a nevezett levelekkel közös dobozban található a Gyulafehérvári Érseki Levéltárban.³

Rákos Raymund Kelemen Didák elveszettnek hitt⁴ boldoggá avatási dokumentumait találta meg.⁵ (Vélhetően ezért kerültek egymás mellé az eredeti – Kelemen Didák által írt

¹ RÁKOS B. Raymund, *Előszó* = P. KELEMEN Didák *Levelei (1714–1743)*, sajtó alá rendezte RÁKOS B. Raymund, Róma, 1979, XIX–XX.

² RÁKOS Raymund, *Új adatok isten szolgájáról, Kelemen Didákról*, *Vigilia*, 1979, 80–87.

³ Gyulafehérvári Érseki Levéltár, VI. 17/i Gyűjtemények, Kelemen Didák 1. doboz. Boldoggá avatására vonatkozó iratok (1724–1796).

⁴ Erről az anyagról *A szentek élete* című kiadványban olvasható, hogy a szentté avatás eljárási rendjének megfelelően „1939 nyarán Adalberto Topolinski, a rendi szentté avatási ügyek általános római kérelmezője el is ment Miskolcra, hogy a helyszíni szemlét megejtse és az iratokat összegyűjtse. Feladatával végezvén továbbutazott Lengyelországba, ahová a krakkói bíboros érsek hívta meg Nagy Lajos királyunk leánya, Hedvig királynő hasonló ügyének kivizsgálására. Amikor azonban a németek ősszel megkezdték Lengyelország elfoglalását, Topolinski egy német gyűjtőtáborba került, és ott a magával vitt iratokkal együtt nyoma veszett.” *A szentek élete*, szerk. DIÓS István, Bp., Szent István Társulat, 1990, 871.

⁵ Az anyag egyértelműen a boldoggá avatási eljárás céljára készült, ennek megfelelően dolgozta fel a későbbiekben Szögi László is: „VI. 18. Kelemen Didák (1728–1796) 1 doboz = 0,03 fm. Kelemen Didák (Baksafalva, 1683. augusztus–1744. április 28.) minorita tartományfőnök. 1708-ban szentelték pappá, doktorátusát teológiából szerezte. A magyarországi minoriták tartományfőnökévé 1717-ben választották, a nyirbátori rendházat 1720-ban alapította, továbbá több templom és iskola építését rendelte el. Boldoggá avatása ügyében eljárás indult 1774-ben. Beszédei *Búzafejek* c. (Kassa, 1729.) jelentek meg. 1. doboz Boldoggá avatására vonatkozó iratok (1724–1796).” (SZÖGI László, *A Gyulafehérvári Érseki Levéltár és az Erdélyi Katolikus*

– levelek és a másolatok: a saját kezű leveleket vélhetőleg eljuttatta a címzetthez, s a másolatok hivatali irattárának részét képezhették. A boldoggá avatási eljárás tehető szükségessé, hogy minden fellelhető anyag összegyűjtve, egy helyre kerüljön.) Ezt az anyagot a maga teljességében nem publikálta, azaz nem készített belőlük szövegkiadást,⁶ ám az újonnan fellelt levelek tartalmát (időrendben) röviden ismertette a levelezéskötet előszavában, s ugyanígy tett a már említett Kelemen-életrajzzal is.

Rákos Raymund a gyulafehérvári anyagra vonatkozó megfogalmazása szerint Kelemen Didák 1728. „október 2-án egy könyve felől, nov. 20-án Bernárd Pálnak” írt levelet.⁷ A levél szövegének ismeretében ez az adat pontosításra szorul: nem Bernárd Pálnak, hanem Bernárd Pálról írt levelet Kelemen Didák – Ladányi Eleknek. Annál is inkább lényeges az utalt – Bernárd Pálra vonatkozó – szövegrész kiemelése és értelmezése, mert fontos irodalomtörténeti adatokkal szolgál: „bár csak új esztendőre az Úr Istennek eő Szent Felséginek ingyen valo Szent Kegyelmeből lennének készek azon csekely praedikatiok [...] tovább is kérem Tisztelendő atyaságotat édes Tisztelendő Pater Regens atyám Uram, hogy az Tisztelendő jó emlékezetü Plebanus Bernárd Pál emlékezetit az mint fel tettem volt, ki ne hadgyák, mert requiescat in Sancta pace, ővé volt az Úr Istennek eő Szent Felséginek ingyen valo Szent Kegyelme által a’ munka, enyim csak foldozás, elég én nékem Istennek hálá, hogy eddig hasznát vettem, e’ nélkül hozzá sem kezdhettem volna: Nem itilem, hogy az Szent Szerzetnek az kisebbségire essek, nékem pedig nem lehet az máséval ditsekednem, azért hadd legyen édes Atyám Uram fel téve, jobbnak gondolom így, ’s az én édes jó Istenem előtt kedvesebbnek lenni, kinél egyebet nem kívánok belőlle.”⁸

A fent leírtak akár alázatossági formulának is tekinthetők,⁹ ám ebben az esetben joggal gyanakodhatunk arra, hogy mégiscsak volt némi köze Bernárd Pálnak Kelemen Didák szövegalkotásához. Kettejük munkáját ugyanis a kortársi megjegyzések összefüggésbe hozták. Bernárd Pálról bizonyosan csak annyi tudható, hogy az ő neve alatt jelent meg 1735-ben (tehát a fentiekből következően jóval halála után) egy úrnapi prédikáció. Ennek nyomán fogalmazta meg a protestáns Helmecezi Komoróczy István: „...két egyházi rendü Személyeket jegyzek meg, kik nyomtatásba Magyar nyelven, az Oltári Szentsegről ki botsáttatott Prédikátiójok által, arra tzeloznak, hogy el *áltatván tanitványinkat, magok után vonják*. Tsel. 20:30. Azért is lett, hogy Prédikátiójokat ezek között hintegették. Az *Első, Sz. Ferentz Szerzetiből való Minorita Barát*: ki Bátor Városa piatzán el mondotta Prédikátióját, és Nyomtatásba ki adta 1721.edik Esztendőbe: hová maga Nevét fel nem tette, jólehet, az, sokaknál, talám nálam is tudva vagon; mellyel, mivel maga el

Státus Levéltára I, 1429–2000: Repertórium, Gyulafehérvár–Bp., Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség–ELTE Egyetemi Levéltár, 2006 (Erdélyi Római Katolikus Levéltárak, 1), 276.

⁶ „Mivel nincs birtokunkban a levelek teljes szövege, a gyűjteménybe nem voltak felvehetőek” – fogalmazott Rákos a Kelemen-levelek szövegkiadásának előszavában. P. KELEMEN Didák *Levelei, i. m.*, XX.

⁷ *Uo.*, XIX–XX.

⁸ A levelet 2009 júliusában tanulmányoztam a Gyulafehérvári Érseki Levéltárban. Itt köszönöm meg Zsebe Márta, valamint Tóth-Barbalics Veronika és Vajai Balázs segítségét.

⁹ Ennek funkciójáról és történetéről bővebben: TARNAI Andor, *A toposz-kutatás kérdéseihez*, Literatura, 1975, 66–73.

halgatott, én is róla halgatok. Másodikat prédikállatta, és nyomtatásba ki botsátotta 1735.ödik esztendőbe Tudós Bernárd Pál. Ugy látzik Prédikáziójok meg fontolásából, hogy ezek egy más kezére jádtzottak: mert a' mit az Első rövidebben ellenünk ki-adott, a' Második azt ki szélesétette, és az Elsőnek, szavait, többire, ígéről ígére le írta. Éles elmének jelét találtam ugyan a' Prédikátiókba; mind az által a' kettőt egybe vetvén, azonnal gyanúskodtam, hogy vagy az Elsőből írta le a' Második az egy formájú szókat; vagy pedig mind kettő más Tudós Ember munkájából. Nemis tsalatkoztam meg ez gondolatomba. Mert mikor már ez Prédikátiókra; nevezetesen a' bővítéssel valóra készített Feleletemnek vége felé közelítettem volna, jöve kezemhez egy jóakarómtól, ama széles tudományú és nagy elméjő Cardinál Pázmány Péternek Kalaúzos Írása, melynek Xledik Könyvébe, mind két Prédikátióknak, többire, minden szavait ígéről ígére fel találtam [...] meg esmértem, hogy mind két Prédikálló az említett Papi Fejedelemnek elméjével böltselkedvén, és annak régi munkáját, újnak és maga munkájának tettetvén, akar hirre és ditséretre kapni; Az illyen ember nevezetik a' Tudósoktól PLAGIARIUS LIBRORUM.”¹⁰

Helmecci Komoróczy műve több vitát keltett a kortárs teológusok között, ám eddigi ismereteink szerint egyedül Gusztinyi János reagált a nevezett filológiai kérdésre, nehezményezve, hogy vannak, akik „...ama' jó emlékezetű, ritka lelki kegyességű, 's a' t. T. P. P. *Minoriták* szerzetiben, minden keresztény tökéletességgel fényeskedett férfiúnak, T. P. Kelemen-nek, Úr-napi tanítását nem tűrhetvén, újabb újabb nyomtatott írásokkal, többire motskossan, és illetlenül, rútmazzák...”¹¹ A fentiek tükrében igencsak elgondolkodtató, hogy a kortárs Gusztinyi csak Kelemen Didákról ejtett szót, Bernárdról nem...¹²

Összegzőképpen igazat kell adnunk Helmecci Komoróczynak: Bernárd és Kelemen valóban „egy más kezére jádtzottak”, s valóban Pázmány *Kalaúz*ában olvasható először a Bernárd- és Kelemen-szövegek legkorábbi variánsa.¹³ Sőt, ma már azt is tudjuk, hogy a Kelemen Didáknak tulajdonított életmű jelentős része Pázmány-kompilációk sorozata – vagyis a minorita szerző műveit bizonyos értelemben akár Pázmány-alkotásoknak is

¹⁰ MELIANUS GNATERETH [HELMECZI KOMORÓCZI István], *Igazság paizsa*, Miaburg [Utrecht], 1741, 3^f.

¹¹ GUSZTINYI János, *Üdvösség manája*, Eger, 1759, * d^v.

¹² Megjegyzendő az is, hogy a Bernárd Pál életére és munkásságára vonatkozó adatokat illetően meglehetősen nagy volt eddig is a szakirodalmi bizonytalanság – a különféle segédletekben megnyilvánuló visszasságoakat Mercs István részletesen ismertette. Ugyancsak ő hívta fel a figyelmet a már említett, Bernárdra vonatkozó Rákos-féle szövegrészre is. MERCS István, *A Pázmány-szövegek egyik felhasználási lehetősége Kelemen Didák és Bernárd Pál munkáiban*, Publicationes Universitatis Miskolcensis, 2008/1, 129. A teológiai és filológiai vita további aspektusairól: MACZÁK Ibolya, *Úrnapitánítások (Kelemen Didák prédikációi az Oltáriszentségről)*, Publicationes Universitatis Miskolcensis, 2008/1, 19–29; Uő, *Oltáriszentség-prédikációk több változatban = „Ember lenni mindég, minden körülményben”: Tanulmányok Kiczénko Judit születésnapja alkalmából*, szerk. RADVÁNSZKY Anikó, Piliscsaba, PPKE BTK, 2008 (Pázmány Irodalmi Műhely – Tanulmányok, 8), 302–316; HEGEDŰS Béla, *Magyar nyelvelmélet a 18. században, II = Margonauták: Írások Margócsy István 60. születésnapjára*, szerk. AMBRUS Judit, BÁRÁNY Tibor, CSÖRSZ Rumen István, HEGEDŰS Béla, VADERNA Gábor, munkatárs TESLÁR Ákos, Bp., rec. iti, 2009, 66–80.

¹³ S mivel az eddigi filológiai kutatások Pázmány-szövegekkel vetették össze a Kelemen-műveket, adataik helyesek is.

lehetne tulajdonítani. A kérdést több cikk is taglalja, tehát a Kelemen–Pázmány filológiai viszony feldolgozottak mondható.¹⁴

Az igazi kérdést valójában a Bernárd–Kelemen kapcsolat jelenti. Annál is inkább, mert voltaképpen nagyon is kétséges, hogy mely művekben és milyen kompilációs eljárásokat folytatott Bernárd. Ha elfogadjuk Kelemen Didák levelének azon tételét, hogy a *Buza fejek* című kötet (1729) munkálatait ő végezte, akkor Pázmány-kompilátornak tekinthető. Ezzel együtt sem egyértelmű szerzői szerepe. Önálló invencióra kompilált? Netán Kelemen Didák adta kezébe a Pázmány-köteteket? Mit jelent egészen pontosan Kelemen Didák „foldozása”?

Elképzelhető az is, hogy korábbi filológiai megállapítások újabb értelmet nyernek a szerzőségi viszonyok mélyebb ismerete révén. Jóllehet a kérdésekre biztos válaszunk nincs, akár két szerző munkájára is utalhat az a kompilációs hiba, amelyre Ocskay György hívta fel a figyelmet: a Krucsay János felett mondott temetési beszédben kétszer szerepel ugyanaz a szó szerinti átvétel. Elképzelhető, hogy a „duplum” idézet „foldozás”, azaz a kompiláláshoz képest felületesebb olvasás és utólagos betoldás következménye.¹⁵

Ha elfogadjuk azt, hogy a *Buza fejek* kötet kompilátora Bernárd Pál volt, akkor ő lehetett a szerzője Kelemen Didák 1727-ben megjelent úrnapi beszédének is, ami meg egyezik a kötet negyedik nagybőjti vasárnapra szóló prédikációjával. E beszéd volt az 1735-ös, Bernárd neve alatt megjelent szöveg egyik forrása is. Ezt igazolják azok a kompilált részek, amelyek – eddigi ismereteink szerint – csak a *Buza fejek*ben és az 1727-es Kelemen-szövegben szerepelnek.

Az 1729-es Kelemen-beszéd Bernárd-forrás voltát elsősorban azon részek jelenléte igazolja, amelyek a minorita hitszónok prédikációjában megtalálhatók, de a *Kalauz*ban nem:

Kelemen, 1727/1729

„Szent András életiben olvassuk; azt mondgya vala a’ Tyrannusnak: *Én a’ mindenható Istennek mindennap macula nélkül valo Báránnyal áldozok, a’ ki jól lehet fel áldoztatott, és az ő Teste igazán étette-tik a’ kösségtől, még is éppen és élevenen megmarad.*”¹⁶

Bernárd, 1735

„Szent András életiben olvassuk; hogy azt mondgya vala a’ Tyrannusnak: *Én a’ mindenható Istennek mindennap macula nélkül valo Báránnyal áldozok, a’ ki jól lehet fel áldoztatott, és az ő Teste igazán étette-tik a’ kösségtől, még-is éppen és élevenen megmarad.*”¹⁷

Úgy tűnik, az 1721-es és az 1727/1729-es beszédben is van olyan közös rész, ami eddigi ismereteim szerint máshonnan nem ismeretes:

¹⁴ OCSKAY György, *Pázmány hatása Kelemen Didák prédikációiban*, ItK, 1982, 436–448; HARGITAI Andrea, *Kelemen Didák prédikációinak Pázmány-kompilációi*, ItK, 2001, 638–656; MACZÁK Ibolya, *A kanonikus plágium (Szövegalkotás barokk prédikációinkban)*, ItK, 2003, 261–276; UŐ, *Kalászat evangéliumi mezőkön: XVIII–XIX. századi magyar prédikációskötetek és előszavaik tanulságai = A ferences lelkiség hatása az újkori Közép-Európa történetére és kultúrájára*, szerk. ÖZE Sándor, MEDGYESY-SCHMIKLI Norbert, Piliscsaba–Bp., PPKE BTK–METEM, 2005 (Művelődéstörténeti Műhely – Rendtörténeti Konferenciák, 1), 762–769.

¹⁵ OCSKAY, *i. m.*, 448.

¹⁶ KELEMEN Didák, *Buza fejek*, Kassa, 1729, 216.

¹⁷ BERNÁRD Pál, *Lelki beszélgetés*, Kassa, 1735, 20–21.

Kelemen, 1721

„Az első, kitt a’ testi gyönyörűségek ki csiklandának a’ csuklyából, hiszi-is, nem-is. Mert azt mongya: hogy Christus Teste-is, kenyér-is, a’ Teste-is a’ kenyérral egygyüt, vagy benne, vagy alatta, vagy mellette ott vagyon valahól. A másik, a’ ki fazakat törvén ki szökék közüllünk, meg vakmerőitvén magát, egy általlyában csak meg tagadá, hogy nem valóságos Teste, s-vére, hanem csak jele, pecsétje...”¹⁸

Kelemen, 1727/1729

„Luther Márton, ki a’ Testi undok kivánságok után indúla, Klastromot oda hagyta, Istennek tett erős fogadása ellen rosssz életre adá magát, hiszi-is, nem-is; Mert azt mongya, hogy Kristus Teste is, Kenyér-is, a’ Test-is a’ kenyérral edgyüt, vagy benne, vagy alatta, vagy mellette, de ott vagyon valahol.”¹⁹

„...Kálvinus János, ki a’ Papi életet el hagyván ki szökék közüllünk, magát meg vakmerőitvén egy általlyában csak meg tagadá, nem valóságos Teste, vére, hanem csak jele, ’s pecsétje...”²⁰

Az 1721-es szöveg forrás voltát az is igazolja, hogy az 1729-es szöveget filológiai szempontból elemző Hargitai Andrea nem állapított meg Pázmány-átvételt a jelzett helyeken. A fenti idézetek sovány bizonyító erejét érdekesebbé teszi, hogy a második Kelemen-szöveg 209. lapon lévő Pázmány-átvétele után közvetlenül egy korábbi Kelemen-szövegrész következik, amely ráadásul közvetlen folytatása a 208. lapon lévő átvétel forrásának. Mindezekből arra következtethetünk, hogy a compilátor saját „régii” szövegét felhasználva alakította ki a *Buza fejek* című prédikációskötetben szereplő beszédét.

Összefoglalóan elmondható, hogy az új, Bernárd Pál szerzőségére vonatkozó adat valószínűsíti, hogy az irodalomtörténet számára eddig jószerivel ismeretlen plébános számos Kelemen Didáknak tulajdonított prédikáció közreműködője volt. Irodalmi munkássága tehát nem csupán az ő neve alatt megjelent prédikációra korlátozódik. Életrajzi adatait illetően a levélből megállapítható, hogy 1728 novemberében már nem élt, ugyanakkor – amennyiben az 1727-es prédikáció, illetve az 1728-ban²¹ elkészült *Buza fejek* kézirat megírásában közreműködött – feltételezhető, hogy ugyanebben az évben halt meg. Az adatot érdekessé teszi az a filológiai tény, hogy az eddig ismert egyetlen olyan beszéd, ami az ő neve alatt jelent meg, jóval halála után látott nyomtatásban napvilágot.

Filológiai szempontból első látásra a Kelemen- és Bernárd-szövegek genezisére vonatkozóan Helmecci Komoróczy István megállapításaihoz képest – vagy egyik, vagy másik szerző másolt, mindkettejük szövegében vannak Pázmány *Kalauzával* megegyező részek – nem sok újat mond a vizsgált Kelemen-levél. Az új információk azonban döntően befolyásolják a Kelemen Didák-filológia alappozícióit: úgy tűnik, hogy a minorita szerzetesnek még az eddig ismerteknél is kevesebb köze volt a neki tulajdonított szövegekhez. (Ezért Kelemen Didák-prédikáció helyett *Kelemen Didáknak tulajdonított prédikáció* tűnik helyes megfogalmazásnak.)

¹⁸ KELEMEN Didák, *Úrnapi beszéd*, Pozsony, 1721, 3.

¹⁹ KELEMEN, *i. m.*, 1729, 208.

²⁰ *Uo.*, 209.

²¹ Erre utal Kelemen Didák Károlyi Sándorhoz szóló, 1728. április 24-én kelt levelében: „Ami csekélyly Praedikációmat illeti már Istennek szent áldásával az első részét, úgy mint advent első Vasárnaptól húsvét első Vasárnapig, rendbe szedvén, eperjesi becsületen Pátarektül el küldöttem, hogy Kassán ki nyomtassák.” P. KELEMEN Didák *Levelei*, *i. m.*, 205.

A fellelt adatok jelentős mértékben befolyásolják a régi magyarországi irodalom szerzőségi kérdéseiről alkotott nézeteket is: úgy tűnik, immáron nemcsak a szerzői jog értelmében állapítható meg nehezen, hogy kinek „szellemi tulajdonát” képezik, illetve kinek a munkáját fémjelzik az adott szövegek. Az is világossá vált, hogy egyes művek létrejötte több – ma már alig követhető – munkafolyamat, és több – ma már ugyancsak nehezen adatható – közreműködői (szerzői, kompilátori, szerkesztői, korrektori, cenzori stb.) alkotómunka eredménye.

Függelék

*Kelemen Didák – Ladányi Eleknek*²²

Admodum Reverende Pater Magister Regens²³ Primarie Pater in Domino observandissime!

Kegyelmed szívesen irt levelit nagy kedvesen vettem, igen szépen, és alázatossan köszönöm Tisztelendő édes Pater Regens atyám Uram az Szent Misék oblatióját 's mivel meg nem szolgálhatom, kívánom az Ur Isten eő Szent Felsége fizesse meg kegyelmednek: igen kedvesen vettem az több informatiokatis, az Méltóságos Generalisnak²⁴ szolo levelet ne terheltessék megküldeni. Az pénzt mind Szmolnik uram, 's mind az város részéről valot, méltotassék fel venni és az convent aerariomába sub sigillo le tenni: jobb hogy ottan állyon készen. Az 60. forintot, meg lehet, hogy Szmolnik Uram²⁵ meg adta, bizonyoson hiszem, hogy azt a' Convent el költötte, mert ugy tetczik, hallottam vala, mint egy arnyékban ilyen szót Tisztelendő Pater Provinciae Atyanktol²⁶ végire kell mindazáltal menni, az kit recognoscál hogy még ados aztis ne terheltessék kegyelmed lévőlni és abbol az oltár csinálnak, ha készen lészen az oltár,²⁷ 20. forintot adni. Két aranyis volt, mellyet Istenben boldogul ki mult Székely²⁸ hagyott volt. Tisztelendő Pater Definitor Szivecz²⁹ atyám Uram nem tudom oda adta volte néki, vagy valakinek hadta in

²² Az eredeti Kelemen-kézirattal szó szerint megegyező, a mai helyesíráshoz közelebb álló korabeli másolat alapján készült betűhív átirás, feloldott rövidítésekkel.

²³ Ladányi Elek a levél keletkezésének idején *Studii Generalis Regens* – s a Kelemen-kötet egyik cenzora.

²⁴ Feltehetőleg Károlyi Sándorról van szó (akinek történetesen másnap, 1728. november 21-én irt levelet Kelemen Didák; kiadása: P. KELEMEN Didák *Levelei, i. m.*, 212–213). Kelemen Didák és a Károlyi család kapcsolatáról újabban: GYULAI Éva, *Kegyúr és káplán: Károlyi Sándor gróf és Kelemen Didák minorita missziója*, Publicationes Universitatis Miskolcensis, 2008/1, 71–95.

²⁵ Azonosítása nem sikerült.

²⁶ Horn Kornél.

²⁷ Vélhetően a nyírbátori minorita templom pócsi oltáráról van szó, amelyet a hagyomány szerint Radics Menyhért nyírbátori minorita édesapja készített. (A főoltár feltételezhetően már 1728 előtt készen állhatott, a Krucsay-oltárt 1729 szeptemberében kezdték készíteni.) Vö. BARANYAI Béláné, *A nyírbátori minorita-templom berendezése*, Művészettörténeti Értesítő, 1960/3, 219.

²⁸ Azonosítása nem sikerült.

²⁹ Szivecz Dániel csütörtökhelyi minorita házfőnök. Az adat főként művészettörténeti szempontból érdekes: a nyírbátori oltárok ismeretlen lőcsei mesterét stílus-összehasonlítás nyomán azonosítják a csütörtökhelyi

suo discessu. Urgealjuk, hogy minél hamarább jobban, szebben, ájtatosabban csinálja: bár csak új esztendőre az Úr Istennek eö Szent Felséginek ingyen valo Szent Kegyelmeből lennének készek azon csekely praedikatiok, valakit kellene igen szépen kérnünk Tisztelendő Pater Jesuita atyák közül, a' ki reá vigyázna, 's corrigálná, mivel Tisztelendő Pater Rajcsáni³⁰ atyánk el ment, hogy sok errorokkal ne lenne, tovább is kérem Tisztelendő atyaságodat édes Tisztelendő Pater Regens atyám Uram, hogy az Tisztelendő jó emlékezetü Plebanus Bernárd Pál emlékezetit az mint fel tettem volt, ki ne hadgyák, mert requiescat in Sancta pace, óvé volt az Úr Istennek eö Szent Felséginek ingyen valo Szent Kegyelme által a' munka, enyim csak foldozás, elég én nékem Istennek hálá, hogy eddig hasznát vettem, e' nélkül hozzá sem kezdettem volna: Nem itilem, hogy az Szent Szerzetnek az kisebbségire essek, nékem pedig nem lehet az máséval ditsekednem, azért hadd legyen édes Atyám Uram fel téve, jobbnak gondolom így, 's az én édes jó Istenem előtt kedvesebbnek lenni, kinél egyebet nem kívánok belölle. Tisztelendő Pater Regens atyám Uramat Apai bötsülettel, és szeretettel köszöntöm, ha a' két Patert nem? bár csak egyiket Foelixet³¹ engedgye Kegyelmetek nekünk. Az Pater Pancratius³² atyánk is Istennek Szent kegyelme által többet fructificálhatna itten, s nagy szükségünk is volna eö kegyelmére. Szeretettel köszöntöm az Pater Lectort³³ is, eö kegyelminek most nem irhatok a' tobákat ha nincs mod Tisztelendő Pater Rajcsani atyámnak meg küldésire, kölcsé Kegyelmetek jó egészséggel. Végtére Tisztelendő Pater Humilián³⁴ atyám Uramat Szives alázatos köszönettel köszöntöm. Az oltár le szállittatásáról bár csak Tokaig kérem igen szépen gondolkodnék, talám az Úr Isten eö Szent Felsége Szent Irgalmasságából, 's végtelen jó voltából tanálkoznának borokért, vagy más szükségért le jövő üres szekerek. His me Sanctissimis Sacrificiis Humillime, ac devote

Commendans maneo Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae
Sincerissimus et amantissimus

in Christo Servus Frater Didacus Kelemen mp.

Bátor 20. novembris 1728.

Titulus a foris

Admodum Reverendo Patri in Christo Magistro Alexio Ladányi Ordinis Minorum Sancti Francisci Conventualium Sacrosanctae Theologiae Primario Regenti, Definitori Perpetuo Patri in Domino observandissimo per Tokaj Eperjesini.

egykori minorita templomban lévő leckeoldali mellékoltár szobrának készítőjével. (BARANYAI, *i. m.*, 203.) A közölt levél részlete ezt az adatot erősíti.

³⁰ Vélhetően Raicsani György jezsuita, 1725. június 14. és 1728. július 19. között a nagyszombati egyetem rektora.

³¹ Azonosítása nem sikerült.

³² Talán azonos Páll Pancratius későbbi kolozsvári minorita előljáróval. (Michael KNÁISZ, *Chronologico-provinciale ordinis F. F. Minorum S. Francisci*, Posonii, 1803, 377.)

³³ Azonosítása nem sikerült.

³⁴ Azonosítása nem sikerült.